

Skalatskaya H. V., PhD, assistant professor of department of social and human sciences Odessa Institute of Trade and Economics Kyiv National University of Trade and Economics (Ukraine, Odessa), elena-s2008@ukr.net

The variety of definitions of the concept of «fashion» in today's socio-philosophical knowledge

The aim of the article is to consider the definition of the concept «fashion» within social philosophy. It was traced that in present humanitarian discourse for constructing scientific theories and conceptions, the concepts instead the definitions are rather used. The etymology of the concept «fashion» from the French «mode» is traced (derived from the Latin «modus») and the English «fashion», (Latin «factio» (to do) «facere» (to act)). It is emphasized that in a number of English and Ukrainian explanatory dictionaries and philosophic encyclopedias the definition of fashion is given as a short domination and norms of behavior. It was proved that in analyzed sources there is no unity of the concept «fashion», it is emphasized its variability and diversity, which is difficult to distinguish the genus and species characteristics. The possibilities of using the interdisciplinary research for clarification of etymology and properties of fashion and introduction of new methodological approaches are demonstrated.

Keywords: concept, etymology, fashion, activity, changes, short domination, norms of behavior.

Скалацкая Е. В., кандидат философских наук, доцент кафедры социально-гуманитарных дисциплин, Одесский торговко-экономический институт Киевского торгового-экономического университета (Украина, Одесса), elena-s2008@ukr.net

Многообразие дефиниций концепта «мода» в современном социальном-философском знании

Цель статьи заключается в рассмотрении определения концепта «мода» в рамках социальной философии. Прослежено, что в современном гуманитарном дискурсе для построения научных теорий и концепций используют концепты, вместо понятий. Прослеживается этимология концепта «мода» от французского «mode» и английского «fashion», (латинское «factio» (делать) «facere» (действовать)). Подчеркнуто, что в ряде англоязычных и русскоязычных толковых словарей, философских энциклопедических изданий дано определение моды как непродолжительного господства и нормы поведения. Обосновано, что в проанализированных источниках отсутствует единство концепта «мода», подчеркивается ее изменчивость и многообразие, в которых трудно отличить род и видовые признаки. Демонстрируются возможности применения междисциплинарного исследования для уточнения этимологии и особенностей моды и новых методологических подходов.

Ключевые слова: концепт, этимология, мода, деятельность, изменения, непродолжительное господство, нормы поведения.

* * *

УДК 316.485.26:24-423.77 АГ1

Слюсар В. М.,
кандидат філософських наук, доцент, докторант,
Житомирський державний університет ім. Івана Франка
(Україна, Житомир), vadmyksl@gmail.com

НЕНАСИЛЛЯ ЯК ПРИНЦИП ПОДОЛАННЯ ВІДКРИТИХ ФОРМ НАСИЛЛЯ У ПЕРІОД СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Автор досліджує застосування принципу ненасилля як форми запобігання утвердження кривавого «міфічного» насилля, покликаного до руйнування ustalених соціальних норм та правил. Принцип розроблений у працях Л. Толстого, М. Ганді, А. Печчеї, Д. Бекера, Дж. Шарпа та ін., активно використовується у політичній практиці. Автор показує, що застосування одними соціальними групами чи спільнотами принципу ненасилля у контексті соціальних трансформацій не обмежується лише функцією урегулювання конфліктів, він є методом тиску на владу. Такий підхід дозволив розкрити характер здійснення «божественного» та «раціонального» насилля по відношенню до влади. Аналізуються такі риси ненасилля, як індивідуалізм через формування відповідальної поведінки та самоорганізованість через заперечення правових інституцій. Також розкрито утопічний характер толстовських моделей соціальної трансформації на основі принципу ненасилля.

Ключові слова: насилля, ненасилля, сатьяграха, толстовство, «міфічне», «божественне», «раціональне» насилля.

Однією з актуальних проблем для сучасних соціогуманітарних наук є розробка принципів та механізмів їх реалізації щодо запобігання насиллю, подолання наслідків його дії. Доволі часто цю проблему потрактовують як «боротьба з насиллям», що, на нашу думку, є суперечливим, оскільки боротьба передбачає

вироблення методів протидії. Враховуючи, що протидія передбачає комплекс заходів за ньютонівським законом «сила – протилежна сила», маємо констатувати, що сила, спрямована проти насилля за величиною має бути тождна їй, а, відтак, опираючись на тлумачення насилля як надмірну силу, визнаємо, що ця сила є насиллям. Таким чином, насилля у відповідь не запобігає насиллю, а радше легітимізує його. Принципи ж запобігання насиллю ґрунтуються не на силі, а на перетворенні його дезінтегральної сили на інтегральну, тобто на побудові «громовідводу» для нього.

Аналіз сучасних досліджень проблеми. Дж. Кін пропонує для скорочення і, можливо, ліквідації насилля застосувати низку підходів, починаючи від макрорівня стратегій (скорочення озброєнь, заборону на виробництво і продаж наземних мін, трибуналів із військових злочинів, регіональну інтеграцію держав) до упровадження мікрорівневих законів (проти тілесних домагань по відношенню до жінок, дітей, геїв і лесбіянок, етнічних груп тощо). Але основною умовою їх реалізації є формування культури цивілізованості на рівні громадянського суспільства, що за умов глобального капіталізму заперечується такими чинниками як заохочення морального егоїзму та ігнорування суспільного блага у системі товарно-структурованої економіка, збільшення часу громадян в обов'язковому порядку прив'язаного до оплачуваної праці і, відповідно, зменшення для участі в суспільному житті, сприяння невігластву й обману через керовану спрямованістю на прибутку маніпуляцію засобами масової комунікації [1, с. 167]. Проблема насилля в соціально-філософських науках переважно розкривається у контексті пошуків принципів соціальної взаємодії та соціальної організації, методів та засобів запобігання насиллю. Усі теорії насилля мають спільну позицію, що вирішенням проблеми насилля визначається розбудова суспільства, в якому начебто існує розв'язання цієї проблеми. У цьому випадку, на думку Д. Бекера, йдеться про саморефлектну петлю, яка викликає ефект виключення насилля, завдяки якому насилля виявляється включеним у суспільство, адже не існує такого соціального порядку, яки не обмежує, не встановлює і не контролює можливість насилля за допомогою засобів насилля [2, с. 59]. Але водночас дедалі частіше констатується, що сучасне суспільство одночасно вільне від насилля і значною мірою зачароване та пронизане ним порівняно з минулим, «як застосування сили, так і захист від насилля є винятком, яке стало правилом» [2, с. 55]. Мова йде про діалектику пригнічення проявів насилля і одночасним його продукуванням. Зрозуміло, що немає універсальних формул запобігання насиллю, утім людство на кожному етапі свого розвитку у межах культур та цивілізацій розробляла відповідні до домінуючих форм насилля контрметоди для стримування їх дії, що, у свою чергу, призводило до появи якісно інших форм. Однією з моделей, яка об'єднує різні культури, є ненасильницька.

Основною метою дослідження є виявлення специфіки застосування принципу ненасилля у період соціальних трансформацій за умов домінування «міфічного», «божественного» чи «раціонального» насилля.

Ненасилля можна визначити як ідеологічний, етичний та моральний принцип, в основі якого полягає визнання цінності усього живого, людини та її життя, заперечення насилля як способу розв'язання політичних, моральних,

економічних та міжособистісних проблем та конфліктів [3, с. 50]. Ненасилля виступає способом урегулювання конфліктів, зміст якого полягає у свідомій відмові усіх сторін від застосування примусу. Але погодимося із В. Беньяміном, який зазначав, що цей спосіб ефективний лише у міжособистісних відносинах, в яких значну роль відіграє суб'єктивний фактор. А відтак «ненасильницьке досягнення згоди має місце там, де культура серця уже дала людям в руки чисті засоби для його досягнення» [4, с. 191]. Суб'єктивними засадами для такого способу розв'язання конфліктів виступають сердечна ввічливість, симпатія, миролюбство, довіра тощо. Ці засоби можуть регламентуватися нормами моралі та права, але їх об'єктивування через закони визначають характер дії цих «чистих засобів» як опосередкований. Тому соціальний характер взаємовідносин передбачає опосередкування законами та правилами, актуалізуючи роль техніки взаємодії. На перший план виходять бесіда як основна техніка досягнення ненасильницької взаємодії, мова як засіб взаєморозуміння та переговори як цивілізований механізм взаємопорозуміння. Але ця техніка у процесі розвитку людства знаєа дедалі більш системної регламентації з боку етико-правової сфери суспільства. Це викликано необхідністю забезпечення довіри між сторонами та виключення обману як принципу укладання домовленостей.

У історії філософської думки наприкінці XIX ст/ виникають ідеї неперечення злу насиллям (толстовство). Основним шляхом позбавлення від насилля у світі визначалося духовне усамітнення, створення відокремлених общин. Близьким за утопічним характером до ідей толстовства є гандизм. Основним методом зняття прямої дії насилля у цій теоретичній системі є ахімса, практика ненасилля як незаподіяння шкоди ні вчинком, ні навіть подумки усьому живому, нею оволодіває індивід, який звільнився від страху. Ахімса також передбачає активну любов, відповідальність та обов'язки перед усіма живими істотами, перед пращурами і майбутніми поколіннями. Соціальний принцип ненасилля упроваджується поступово за підтримки релігійних інституцій шляхом утвердження істини, правди. М. Ганді намагався довести, що можливо сформувати нові соціальні відносини без насилля, визначивши причиною останнього тваринну природу людини, яка може бути подолана духовним самовдосконаленням, з одного боку, та соціальними реформами, з іншого.

Значна частина таких «ненасильницьких» перетворень здійснювалися на основі сатьяграхи, методу протидії насиллю, розробленого М. Ганді. Сатьяграха визначається як політична стратегія, спрямована на звернення до розуму й совісті опонента, супротивника, пропагуючи ненасильницьке відношення до усього живого та виявляючи власну готовність переносити будь-який біль чи страждання. На основі цих ідей М. Ганді об'єднував необхідність розбудови «ненасильницької цивілізації» як альтернативи західній. Поняття «сатьяграха», запропоноване М. Ганді, містить у собі відсутність насилля взагалі, адже навіть існуючі на той час інші поняття, зокрема «пасивний спротив» (passive resistance) певною мірою відображають елементи насилля. На нашу думку, будь-які владні відносини містять у собі елементи насилля, а відтак, по суті, сатьяграха – це також насильницький метод, тим паче, що такі його форми як переконання,

поступки, непокора, чесність та довіра можуть стигматизуватися у суспільстві як насилля, наприклад довіра як слабкість по відношенню до потенційних ворогів, тобто шпигунство. Унікальність цього методу полягає у зведенні насилля до своїх мінімальних проявів, впливаючи на його джерело – людські бажання. Таку ж спрямованість має і структурне насилля, теоретично осмислене у працях Дж. Гальтунга, в яких акцентується на всеосяжній єдності, в якій егоїстичне начало поступається єдності цілей і засобів. Аналізуючи принципи реалізації сатьяграхи у системі визначених В. Беньяміном відносин «міфічного» і «божественного» насилля, можна дійти висновку, що цей метод унеможливує встановлення кривавого «міфічного» насилля, покликаного нав'язати суспільству нові закони, котрі сприйматимуться як дані. Повалення існуючої імперської влади у індійській колонії збройним шляхом спричинило б у цьому полікультурному суспільстві тотальні збройні конфлікти (вони у певні мірі спостерігаються й нині), адже «міфічне» насилля з боку англійської влади для індусів на той час ще не стало «божественним», оскільки значною мірою тисячолітні соціальні норми та устої залишалися основою соціальних взаємовідносин. Це була «постнасильницька стадія» (А. А. Гусейнов), яка виявила неспроможність дії «насилля у відповідь» з боку індусів. М. Ганді фактично пропонував встановлення «божественного» насилля (насилля, яке сприймається як беззаперечність, святість), повертаючись до культурно-релігійних основ, оминаючи стадію «міфічного». Кінцевим результатом дії «міфічного» насилля є свідоме сприйняття суспільством нових законів. М. Ганді ж проголошує, що «сатьяграха підкоряється законам суспільства свідомо і за власної волі, оскільки вважає їх своїм священним обов'язком» [5, с. 168], тому дія влади нівелюється, а народ отримує право на громадянську непокору певним, визнаним ним як «несправедливим» законам, стає суддею. Таке право на визнання мала до цього моменту лише влада.

Толстовська ідея «непротивлення злу» передбачає передусім не відмову від спротиву взагалі, тобто йде мова про розрізнення понять «непротивлення» і «несупротивлення» чи «несупротив», а про якісно інші від насильницьких методів боротьби зі злом. Несупротив – це, по суті, відмова від боротьби, а непротивлення – це відмова від насилля у відповідь на насилля. Раціональність та сформована на основі релігійної любові (у позаконфесійному тлумаченні) духовність як підґрунтя для соціальної взаємодії здатні у розумінні толстовців виключити насилля як принцип соціальної взаємодії. Утвердження нового соціального порядку, в якому домінує закон любові має суттєву невідповідність між теорією та практичними елементами його втілення, що, на думку О. Бренькової, дає підстави говорити про утопічний характер його ідей [6, с. 31].

Ауреліо Печчеї стверджував про можливість заперечення насилля, визначаючи основним принципом його здійснення справедливість. Боротьба за справедливість, звісно, супроводжується насиллям, але, на його думку, «лише заперечення насилля може і у кінцевому рахунку слугувати надійною гарантією її захисту» [7, с. 192]. А ставлячи під сумнів твердження, що агресивність внутрішньо притаманна людській природі, він визначав культурний розвиток, у т.ч. утвердження філософії заперечення насилля одним із основних принципів

нового гуманізму, в основі якого самовираження і повне розкриття і розвиток можливостей і здібностей особистості. Таке прагнення засновника й президента Римського клубу, на нашу думку, є значною мірою утопічним. Хоча й аргументом на своє твердження він називає численні приклади незламності духу, моральної стійкості ув'язнених, які вірять у свої ідеали, перебуваючи у найжорстокіших умовах. Утім, за приклад А. Печчеї ставить лише найбільш активну частину населення, які, як правило, виступають суб'єктами соціальних змін, і які за умов утвердження «міфічного» насилля виявляються і суб'єктами соціального насилля у прямих його формах.

У контексті визначення змісту й характеру системного насилля Д. Бекер визначає роль комунікації як «запобіжника» насилля. Організаційні системи, на його думку, позбавлені насилля, оскільки вони поглинають усі форми редукації комунікацій до дії необхідністю приймати рішення і відтворювати рішення за допомогою рішень. На насилля ефективно можна діяти не прийняттям та упровадженням певних власних рішень, а передусім відмовою від них. Насилля – «це «зворотний бік» комунікації саме постільки, наскільки воно повинно бути виключене з комунікації в якості того, що виїде з комунікації, яка редукує себе до дій для того, щоб зробити себе зрозумілим» [2, с. 72]. Відтак, відмова від дій та заміщення наміру втілення рішення комунікацією виключає насильницькі форми соціальної взаємодії.

Одним з ключових принципів реалізації принципу ненасилля є не механічна відмова від боротьби, а демонстрація сили, готовності до боротьби. У індійській філософії ненасилля цей принцип базується на легенді, яка міститься у «Бхагавад-гіті», в якій учень Крішни Арджуна поставши перед необхідністю воювати із силами, які значно перевищували його, почав говорити про ненасильницький спротив, але Крішна (у главі 1, текстах 32–38), звинувативши його в боягузтві, проголосив, що в ім'я справедливості й заради релігії, володіючи досконалим знанням таке насилля дозволене [8, с. 138–142]. Особливо це стосується кшатр'їв – воїнів, чия соціальна функція захищати інших. У інтерпретації цих текстів М. Ганді, який також з презирством відносився до боягузтва, до пасивного спротиву і також брав участь у якості солдата у трьох війнах, ненасилля тлумачиться як ненасилля сильних духом, як свідоме стримання себе від удару у відповідь, як прагнення моральною правотою паралізувати фізичне насилля по відношенню до себе [9, с. 141]. Ця ідея у політичній практиці, як стверджує один із лідерів та організаторів відомого застосуванням принципу ненасилля повстання в радянському концтаборі Норильська в 1953 р. Євген Грицяк, відобразилася у принципі «спершу доведи, що можеш воювати, а тоді відмовляйся від насилля» [10]. Водночас він розрізняє поняття «сила духу», «сила кулака» та «сила зброї», акцентуючи на тому, що лише культивування першого є достатньою підставою для боротьби за умов слабкості обох наступних.

Ненасилля, хоча й тлумачиться як метод боротьби, що дозволяє стверджувати про те, що він утверджується за умов домінування «міфічного» насилля, покликано зруйнувати усталені соціальні норми та правила, все–таки відноситься до іншого етапу соціальних трансформацій, в яких домінує «раціональне насилля». Як зазначає Є. Грицяк, до ненасильницького спротиву слід готуватися

засдалегідь, адже коли людська стихія вибухає, її вже ні в чому не переконаєш [10]. По–перше, ірраціональне насилля, яке передує утвердженню «міфічного», заперечує раціонально побудовані моделі соціальних змін. А по–друге, «міфічна» як сама кривава форма насилля володіє таким інструментарієм реалізації, який передбачає передусім прямиий фізичний вплив, що заперечується принципами ненасилля. Але віднесення активної фази утвердження ненасильницьких форм спротиву до періоду «раціонального» насилля показує якісно інший вектор його дії – не на підтримку існуючих норм та правил, а на їх поступове заперечення та зміну.

Значною мірою ненасильницькі принципи боротьби є близькими до «раціонального» насилля, але за своїм сутнісним означенням воно інструментально не може застосовуватися владою та відповідними владними інституціями. Ненасильницькі методи спрямовані, у першу чергу проти влади. Актуалізація застосування цього методу відбувається передусім за умов, як зазначалося вище, коли суб'єкти протесту володіють меншими силовими ресурсами, ніж влада. Спільним для обох принципів є спрямованість на розум суб'єктів дії, апеляція до раціонально–логічних мотивів діяльності. Але якщо «раціональне» насилля певною мірою абсолютизує роль правової системи суспільства, на основі якої здійснюється примус і насилля, то ненасилля заперечує її взагалі. Один з фундаторів сучасної філософії ненасилля Л. Толстой у праці «Рабство нашого часу» вказує на те, що здійснення узаконення як вимоги виконувати відомі правила можливе лише побоями, позбавленням волі та убивством. Узаконення можливе лише застосуванням сили, яка здатна примусити людей виконувати правила, волю інших. Такою силою є лише насилля, але «не просте насилля, яке використовується людьми один проти одного в хвилини пристрасті, а насилля організоване, яке свідомо вживається людьми, які мають владу, для того, щоб змусити інших людей завжди виконувати встановлені ними правила, тобто те, що вони хочуть» [11, с. 180–181]. Здійснюється не стільки заперечення закону як такого, скільки заперечення його ефективності у конкретний історичний момент. Закон у філософських розмірковуваннях Л. Толстого з часів Мойсея покликаний виключно викоринювати зло, але на практиці це не відбувається, оскільки у процесі його реалізації увага концентрується на окремих виявах зла, на окремих злочинах, а не на злі загалом. А враховуючи ще й суб'єктивний фактор прийняття законів та функціонування правової системи, можна стверджувати, що коли справа стосується засудження по закону, людський фактор може вплинути на його результат і збільшує зло насилля [12]. Таким чином, у суспільній свідомості формується недовіра до судової системи, розчарування у ефективності її функціонування, піддається сумніву легітимність законодавчих та судових органів влади. Але при цьому заперечується необхідність прямого переходу до утвердження «міфічного» насилля і початку нового циклу трансформаційних процесів. Через протест, заклики до совісті на духовних начал у людині активізуються самоорганізаційні процеси у зазначених сферах, тобто не через прямиий фізичний тиск, чи загрозу застосувати насилля, а через актуалізацію внутрішніх ресурсів до саморозвитку. Водночас Л. Толстой пов'язуючи насилля із соціальному житті з державною владою та її структурами армією, судами, тюрмами вважав, що

вони необхідні, оскільки вони забезпечують соціальний порядок і безпеку життя людей. А відтак насилля певною мірою визначається допустимим, як, власне, і встановлення деяких законів у суспільстві насильницьким шляхом для запобігання безладу, усунення протиріч між людьми та примусу сторін, які конфліктують між собою, до перемир'я [13, с. 25]. Такий підхід дозволяє віднести насилля до «раціонального» насилля.

Іншим же аспектом виявлення принципу насилля у соціальних взаємовідносинах, який визначає його як складову «божественного» насилля, є індивідуалізація. Акцентуючи на анонімності державного насилля, яка знаходить своє відображення, з одного боку, у маскуванні суб'єкта насилля (наприклад, кат одягає маску), а з іншого, – у його знеособленні, тобто насилля здійснюється шляхом співучасті членів суспільства через складну систему зовнішніх зобов'язань, що, у свою чергу, призводить до стану «розмитості» власної провини окремим індивідом, зокрема можна говорити про військову дисципліну і убивство інших, мотивуючи це виконанням наказу. Розмитість провини постає не просто результатом навмисного прагнення уникнути відповідальності, вона радше відображає зміст насилля, яке об'єктивно є сферою не-свободної та без-відповідальної поведінки. А відтак, за логікою Л. Толстого, непротивлення від насилля, яке, навпаки, є сферою індивідуальної відповідальної поведінки, яка переходить у внутрішнє самовдосконалення, слугує основним методом усунення насилля з практики міжособистісних відносин [14, с. 229–230]. Самовдосконалення у Л. Толстого здійснюється за законом любові і має релігійну позаконфесійну спрямованість. Відтак, актуалізується віра індивіда як базовий світоглядний орієнтир, а імперативи, сформовані на основі віри в любов та гуманізм, по суті, є імперативами впливу на діяльність людини. Толстовський принцип насилля є, таким чином, близьким до «божественного» насилля, яке здійснюється також на основі віри, впливу на світоглядні установки індивідів.

Висновки. Насилля виступає не лише способом урегулювання конфліктів шляхом відмови від примусу, а принципом соціальної взаємодії у період соціальних трансформацій. Філософія насилля в історії ХХ ст/ знайшла практичне відображення у різних політичних стратегіях, зокрема у сатьяграхі, яка унеможливила встановлення кривавого «міфічного» насилля, покликаною нав'язати суспільству нові закони. Сатьяграха передбачає встановлення «божественного» насилля (утверджене на вірі насилля, яке сприймається об'єктами як беззаперечність, святість), повертаючись до культурно-релігійних основ, оминаючи стадію «міфічного». Значною мірою насильницькі принципи боротьби є близькими до «раціонального» насилля, але його суб'єктом виступає не влада, а самоорганізоване суспільство через формування у суспільній свідомості недовіри до судової системи, розчарування у ефективності її функціонування, сумнів у легітимності законодавчих та судових органів влади при одночасному запереченні необхідності переходу до «міфічного» насилля. Насилля як складова «божественного» насилля реалізується через формування відповідальної поведінки кожного індивіда з прагненням до самовдосконалення на основі віри й любові до інших.

Список використаних джерел

1. Keane J. Reflections on Violence / John Keane. – London: Verso, 1996. – 200 p.
2. Бекер Д. Понятие системного насилия / Дирк Бекер // Проблемы теоретической социологии. – СПб.: «Петрополис», 1994. – С.55–72.
3. Садькова В. О. Насилие и ненасилие: теория и реальность / В. О. Садькова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – №4. Философия. Социология. Культурология. – С.49–53.
4. Benjamin W. Metaphysisch-geschichtsphilosophische Studien. Zur Kritik der Gewalt / Walter Benjamin // Benjamin W. Gesammelte Schriften [unter Mitw. von Theodor W. Adorno und Gershorn Scholem, hrsg. von Rolf Tiedemann und Hermann Schweppenhäuser]. – Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1972. – Band. II. 1. – 1991. – S.179–204.
5. Ганди М. Сатьяграха // Ненасилие: философия, этика, политика. Сб. под ред. Гусейнова А. А. – М.: Наука, 1993. – С.168.
6. Бренкова А. С. Утопия насиллия Л. Н. Толстого / Бренкова Александра Сергеевна // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2013. – №5 (31), Ч. 1. – С.30–32.
7. Печчеи А. Человеческие качества / Аурелио Печчеи. – М.: Издательство «Прогресс», 1980. – 302 с.
8. Бхагавад-гита как она есть с подлинными санскритскими текстами, русской транслитерацией, дословным и литературным переводом и комментариями [2-е издание, исправленное и дополненное]. – М.: The Bhaktivedanta Book Trust International, 2001. – 1045 с.
9. Рыбаков Р. В. Ненасильственная борьба за мир без насилия (Ахимса в индийской традиции и в учении М. К. Ганди) / Р. В. Рыбаков // Пацифизм в истории. Идеи и движения мира. – М.: ИВИ РАН, 1998. – С.122–148.
10. Кульчинський О. Ненасильницький спротив розвалив СРСР і знищив ГУЛАГ. Керівник Норильського повстання Євген Грицяк: ненасильство завжди перемагає / Олесь Кульчинський // Тексти. ORG.UA. – 28.05.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/46215/Nenasylnyckyjsprotyv_rozvalyv_SRSR_i_znyshhyv_GULAG.
11. Толстой Л. Н. Рабство нашего времени / Л. Н. Толстой // Толстой Л. Н. Полное собрание сочинений / Л. Н. Толстой. – М.: Государственное издательство «Художественная литература», 1928 – 1958. – Т.34. Произведения 1900–1903. – 1952. – С.491–502.
12. Мальшев М. А. Философия насиллия Л. Н. Толстого: истоки и смысл / Михаил Мальшев. – Руниверс. Логосфера. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.runivers.ru/philosophy/logosphere/58641>
13. Меняева М. П. Идея насиллия в контексте философии культуры (Л. Н. Толстой, М. Ганди и Э. Фромм) / М. П. Меняева // Вестник Челябинского государственного академии культуры и искусств. – 2009. – №1 (17). – С.23–29.
14. Гусейнов А. А. Непротивление злу силой / А. А. Гусейнов // Лев Николаевич Толстой / под ред. А. А. Гусейнова, Т. Г. Щединой. – М.: Политическая энциклопедия, 2014. – С.219–247. – (Философия России первой половины ХХ века).

References

1. Keane J. Reflections on Violence / John Keane. – London: Verso, 1996. – 200 p.
2. Beker D. Ponyatie sistemnogo nasiliya / Dirk Beker // Problemy teoreticheskoy sotsiologii. – SPb.: «Petropolis», 1994. – S.55–72.
3. Sadykova V. O. Nasilie i nenasilie: teoriya i realnost / V. O. Sadykova // Vestnik Chelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2012. – №4. Filosofiya. Sotsiologiya. Kulturologiya. – S.49–53.
4. Benjamin W. Metaphysisch-geschichtsphilosophische Studien. Zur Kritik der Gewalt / Walter Benjamin // Benjamin W. Gesammelte Schriften [unter Mitw. von Theodor W. Adorno und Gershorn Scholem, hrsg. von Rolf Tiedemann und Hermann Schweppenhäuser]. – Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1972. – Band. II. 1. – 1991. – S.179–204.
5. Gandi M. Satyagraha // Nenasilie: filosofiya, etika, politika. Sb. pod red. Guseynova A. A. – M.: Nauka, 1993. – S.168.
6. Brenkova A. S. Utopiya nenasiliya L. N. Tolstogo / Brenkova Aleksandra Sergeevna // Istoricheskie, filosofskie, politicheskie i yuridicheskie nauki, kulturologiya i iskuststvovedenie. Voprosy teorii i praktiki. – 2013. – №5 (31), Ch. I. – S.30–32.
7. Pechchei A. Chelovecheskie kachestva / Aurelio Pechchei. – M.: Izdatelstvo «Progress», 1980. – 302 s.

8. Bhagavad-gita kak ona est s podlinnyimi sanskritskimi tekstami, russkoy transliteratsiey, doslovnym i literurnym perevodom i kommentariyami [2-e izdanie, ispravlennoe i dopolnennoe]. – M.: The Bhaktivedanta Book Trust International, 2001. – 1045 s.

9. Rybakov R. V. Nenasilstvennaya borba za mir bez nasiliya (Ahimsa v indijskoy traditsii i v uchenii M. K. Gandi) / R. V. Rybakov // Patsifizm v istorii. Idei i dvizheniya mira. – M.: IVI RAN, 1998. – S.122–148.

10. Kul'chyns'kyj O. Nenasyl'nycz'kyj sprotyv rozvalyv SRSR i zny'shhy'v GULAG. Kerivnyk Noryl's'kogo povstannya Yevgen Grycyak: nenasyl'stvo zavzhdy peremagaye / Oles' Kul'chyns'kyj // Teksty.ORG.UA. – 28.05.2013. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/46215/Nenasyl'nycz'kyj_sprotyv_rozvalyv_SRSR_i_znyshhyv_GULAG.

11. Tolstoy L. N. Rabstvo nashego vremeni / L. N. Tolstoy // Tolstoy L. N. Polnoe sobranie sochineniy / L. N. Tolstoy. – M.: Gosudarstvennoe izdatel'stvo «Hudozhestvennaya literatura», 1928 – 1958. – T.34. Proizvedeniya 1900–1903. – 1952. – S.491–502.

12. Malyshev M. A. Filosofiya nenasiliya L. N. Tolstogo: istoki i smysl / Mihail Malyshev. – Runivers. Logosfera. – 2011. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.runivers.ru/philosophy/logosphere/58641>

13. Menyayeva M. P. Ideya nenasiliya v kontekste filosofii kultury (L. N. Tolstoy, M. Gandi i E. Fromm) / M. P. Menyayeva // Vestnik Chelyabinskoy gosudarstvennoy akademii kultury i iskusstv. – 2009. – №1 (17). – S.23–29.

14. Guseynov A. A. Neprotivlenie zlu siloy / A. A. Guseynov // Lev Nikolaevich Tolstoy / pod red. A. A. Guseynova, T. G. Schedrinoy. – M.: Politicheskaya entsiklopediya, 2014. – S.219–247. – (Filosofiya Rossii pervoy poloviny XX veka).

Slusar V. M., PhD, Associate Professor, assistant professor of department of philosophy, doctoral student, Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine, Zhitomir), vadmyksl@gmail.com

Non-violence as a principle of overcoming public forms of violence in the period of social transformation

The article explores the use of the principle of non-violence as a form of preventing the establishment of bloody «mythical» violence, called for the destruction of established social norms and rules. The principle developed in the writings of Tolstoy, Gandhi, A. Pecceti, D. Becker, J. Sharpe et al., Widely used in political practice. The author shows that the use of some social groups or communities of the principle of non-violence in the context of social transformation is not limited to the function of settling conflicts, but also by pressure on the government. This approach allowed to reveal the nature of implementation of the «divine» and «rational» violence against the authorities. Analyzes the features of nonviolence such as individualism by forming responsible behavior and self-organization by the denial of legal institutions. Also disclosed Tolstoyan utopian models of social transformation based on the principle of nonviolence.

Keywords: violence, non-violence, Satyagraha, Tolstoyanism «mythical», «divine», «rational» violence.

Слюсар В. Н., кандидат философских наук, доцент, докторант, Житомирский государственный университет им. Ивана Франко (Украина, Житомир), vadmyksl@gmail.com

Ненасилие как принцип преодоления открытых форм насилия в период социальных трансформаций

Автор исследует применение принципа ненасилия как формы предотвращения утверждения кровавого «мифического» насилия, призванного к разрушению устоявшихся социальных норм и правил. Принцип разработан в трудах Л. Толстого, М. Ганди, А. Печчеи, Д. Бекера, Дж. Шарпа и др., активно используется в политической практике. Автор показывает, что применение одним социальными группами или сообществами принципа ненасилия в контексте социальных трансформаций не ограничивается функцией урегулирования конфликтов, он является и методом давления на власть. Такой подход позволил раскрыть характер осуществления «божественного» и «рационального» насилия в отношении власти. Анализируются такие черты ненасилия, как индивидуализм через формирование ответственного поведения и самоорганизованность через отрицание правовых институтов. Также раскрыто утопический характер толстовских моделей социальной трансформации на основе принципа ненасилия.

Ключевые слова: насилие, ненасилие, сатьяграха, толстовство, «мифическое», «божественное», «рациональное» насилие.

* * *

УДК 130.2+347.211:316.3+316.77

Стовпець О. В., кандидат філософських наук, доцент, Одеський національний морський університет, докторант кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності, Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського (Україна, Одеса), a.stovpets@gmail.com

ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ВІДКРИТОМУ СУСПІЛЬСТВІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ

Проблема інтелектуальної власності в контексті реалії відкритого суспільства вимагає певного переосмислення з урахуванням існуючих соціокультурних парадигм. Подібне переосмислення можливо здійснити в ході порівняльного аналізу т.зв. «відкритих» та «закритих» суспільств, і тих передумов, котрі створюються різними типами суспільств для розвитку й функціонування інституту інтелектуальної власності. Метою статті є дослідження суспільних передумов розвитку інституту інтелектуальної власності, зокрема, соціально-філософській поглядю на даний вид власності в контексті концепції відкритого суспільства. Дослідження показує, що у «закритих» суспільствах (табуованих, планових, тоталітарних) інтелектуальна власність, як різновид приватної, індивідуальної власності, втрачає будь-який сенс. Повноцінний розвиток інституту інтелектуальної власності можливий лише у відкритому суспільстві, де заохочуються ідеологічне, економічне й інше різноманіття, конкуренція і соціальна мобільність, гарантуються індивідуальні права та свободи.

Ключові слова: інтелектуальна власність, суспільні закони, відкрите суспільство, індивідуалізм.

Актуальність дослідження визначається потребою відповісти на питання щодо соціального контексту існування інституту інтелектуальної власності, а саме: чому в одних країнах даний різновид власності отримав колосального розвитку та найвищого рівня захисту, а в інших – майже не захищений? Які соціальні, культурні, економічні, ідеологічні, політичні та інші фактори визначають основний контекст розвитку суспільних відносин навколо інтелектуальної власності? Дати відповіді одразу на всі ці запитання в рамках однієї статті, звісно, не вдасться. Однак істотно наблизитися до розуміння тих соціальних чинників, які визначають контекст розвитку інституту інтелектуальної власності, бачиться цілком можливим.

Абсолютизація інституту інтелектуальної власності у високорозвинених країнах пов'язана із закономірним рухом передових суспільств від премодерну до модерну. Розвиток соціального інституту інтелектуальної власності – це один з проявів того глобального соціокультурного тренду, що супроводжував суспільну еволюцію на історичному етапі переходу в Новий час (до епохи модерну). Однак подальший рух, на думку багатьох філософів, істориків, соціологів, культурологів, призводить до нового фундаментального, закономірного результату – поступового переходу до постмодерну. Як і модерн, постмодерн також був би неможливий за відсутності суспільства відкритого типу. Однак нинішня, вже дещо інша (порівняно із модерном) реальність вимагає переосмислення значення інституту інтелектуальної власності. Здійснити подібне переосмислення уявляється неможливим без аналізу концепції відкритого суспільства.

Аналіз існуючих досліджень щодо проблематики відкритого суспільства спонукає відзначити роботи цілої плеяди філософів, соціологів, економістів різних епох, серед яких Т. Адорно, Д. Белл, А. Бергсон, К. Маркс, К. Поппер, Ф. Хайек тощо. Їхні труди мають істотне значення для усвідомлення специфіки буття інтелектуальної власності у різних типах суспільства.